

Deprem Mağdurlarının Belirsiz Kayıp Durumları ve Depreme İlişkin (Öncesi-Sırası-Sonrası) Yaşantıları

Dr. Didem Elitez

İstinye Üniversitesi

Doğal afet, bir toplumun güvenliğini ve işlevini tehdit eden ve yerel kaynaklarını mahveden doğal olarak meydana gelen doğanın bir olayıdır (Karakuş ve Önger, 2017). Doğal afetler; yavaş gelişen doğal afetler ve ani gelişen doğal afetler olarak sınıflandırılabilir. Ani gelişen doğal afetler toplumu derinden etkilemekte, birçok olumsuz sonuç ortaya çıkabilmektedir. Depremler tektonik kuvvetlerin veya volkanik faaliyetlerin etkisiyle yer kabuğunun kırılması sonucunda ortaya çıkan enerjinin sismik dalgalar halinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yeryüzünü kuvvetle sarsması olayı olarak tanımlanmaktadır (AFAD, 2023). Türkiye jeopolitik konum itibari ile ani gelişen doğal afetlere maruz kalmaktadır. Bu nedenle de depremler sıklıkla görülmektedir. Nüfusun yoğun olduğu bölgelerin de bu benzer özellikler göstermesi mal ve can kayıplarını arttırmaktadır (Kırkkaya ve diğ., 2011).

Travmalar, doğal afetlerden kaynaklı insana ve çevreye gelen fiziki zararlar acil ihtiyaçların karşılanmasıyla kısa sürede müdahale edilebilecek durumdadır. Fakat tüm korunma ve iyileştirme planlamalarına karşın, doğal afetler sonucu meydana gelen zararların ve kayıpların bireylerde oluşturduğu psikolojik etkiler uzun süre devam edebilmektedir. Doğal afete maruz kalan bireylerin afetten önceki ve afetten sonraki yaşam koşullarında büyük farklar oluşabilmektedir. Afetten önceki yaşam koşulları ve çevre ile afetten sonraki yaşam koşulları ve çevre arasındaki fark büyüdükçe doğal afetin neden olduğu travmanın şiddeti de o oranda artmaktadır. Erken çocukluk dönemindeki travmatik yaşantılar, çocukların normal gelişimini çok köklü ve çok yönlü olarak etkileyebilmektedir. Bu nedenle; afetten etkilenen ve afet bölgesindeki çocuklarla yapılacak hızlı ve etkin psikoeğitim çalışmaları ve psikososyal destek programları ile travma sonrası etkilerin sağaltımında büyük önem taşımaktadır.

Deprem gibi travmatik bir yaşam olayı sonrasında, farklı yaş gruplarındaki çocuklarda farklı belirtiler ortaya çıkmaktadır. Özellikle 0-6 yaş grubu çocuklarda, öfke nöbetleri, ebeveynlerin yanından ayrılmak istememe, psikosomatik belirtiler, regresyon, yeni başlayan korkular, içe kapanma ve iletişim kurmada güçlükler, yeme ve tuvalet alışkanlıklarında değişiklikler, aşırı duyarlılık, oyunlarda depreme ve ölüme yönelik temaların tekrarı, saldırgan davranışlar; okul çağındaki çocuklarda uyku problemleri, dikkatini toplamada güçlükler, psikosomatik yakınmalar, korkular geliştirme ve sürekli bu korkulardan bahsetme, yeme problemleri gibi belirtiler; ergenlik dönemindeki çocuklarda ise depremi hatırlatıcı kişi ya da yerlerden kaçınma, zararlı alışkanlıklara yönelme, riskli davranışların artması, çevreden uzaklaşma gibi tepkiler yaygın olarak ortaya çıkmaktadır. Depremi yaşayan çocukların, depremlerle birlikte güvenli ve düzenli ortamlarını yitirdikleri ve buna bağlı olarak da kontrol ve güven duygularının sarsıldığı ve destek sistemlerinin yıkıldığı bilinmektedir. Yetişkinlerde ise depremden sonra travma sonrası stres bozuklukları, depresyon, kaygı, uyku sorunları, beslenme bozuklukları, yalnız kalmaktan korkma, öfke patlamaları görülebilmekte ve ebeveyn olan yetişkinlerde ise çocuklarına karşı aşırı koruyucu tutum gözlemlenmektedir. Depremin etkileri dikkate alındığında, en yıkıcı durumlardan biri bireylerin yakınlarını beklenmedik ve travmatik bir ölüm nedeniyle kaybetmeleridir. Değer verdiği kişi/kişileri kaybeden bireyler, kaotik bir gerçeklik içerisinde geçmiş düzenini de kaybetmenin etkisi ile durumla başa çıkmada güçlükler yaşamakta ve yaşadığı kayba ilişkin sancılı bir açıklama arasında kalmaktadır. Depremin

toplumda yarattığı yıkım ve kayıplar nedeniyle de hem çocuklarda hem de yetişkinlerde belirsiz kayıp durumu yaşanabilmektedir.

Örneğin, görev sırasında kaybolan askerler, kaçırılmış veya ortadan kaybolmuş çocuklar, deprem veya sel gibi doğal afetlerde kaybolan kişiler belirsiz kayıp deneyimi yaşamaktadır. Bir yakının kaybedilmesi başlı başına acı verici ve zor bir deneyimken, kaybın belirsizlikle birleşmesi çok daha yıkıcı ve ağır sonuçlara neden olabilir. Belirsiz kaybın fiziksel ve psikolojik olmak üzere temelde iki türü bulunmaktadır. Fiziksel kayıp (hoşçakal demeden gitmek) fiziksel yokluk psikolojik varlık durumunu tanımlamakta olup kişi fiziksel anlamda yani bedenen kayıptır ancak geride kalan bireylerde psikolojik varlığı devam etmektedir çünkü kişinin nerede olduğu veya ölüm/yaşam durumu ile ilgili hiçbir kesin bilgi söz konusu değildir (Boss, 1999). Kayıp kişinin ölmüş olduğu kabul edilse dahi, ondan geriye kalanlara (örn. kemiklerine) hiçbir zaman ulaşılamamıştır (Boss, 2002a). Örneğin, görev sırasında kaybolan askerler, kaçırılmış veya ortadan kaybolmuş çocuklar, deprem veya sel gibi doğal afetlerde kaybolan kişiler bu türden bir belirsiz kayıp deneyimi yaşamaktadır. Belirsiz kaybın ikinci türü olan psikolojik kayıp (gitmeden hoşçakal demek) ise psikolojik yokluk-fiziksel varlık durumunu açıklamakta olup kişi bedenen sevdiklerinin yanında olmasına rağmen bilişsel veya duygusal anlamda ulaşılabilir olmadığından psikolojik anlamda yok gibi algılanmaktadır (Boss, 1999).

Yetişkinler başta olmak üzere çocukların da yaşayacağı belirsiz kayıp yıkıcı ve bunaltıcı olabilmektedir. Bireylerin belirsiz kayıp ile baş etme stratejileri geliştirmeleri zaman alabilmektedir. Özellikle çocukların bilişsel olgunluk düzeyleri sınırlı olduğundan bu stratejileri şekillendirmeleri zaman alacaktır. Belirsiz kayıp ile baş etmede başarılı olan bireylerin psikolojik dayanıklılık ve uyum becerilerinin önemli olduğu ve aynı zamanda aile, arkadaş gibi psikolojik destek unsurları önem arz etmektedir.

Bu bilgiler ışığında planlanmış olan çalışma kapsamında;

-Bölgede yaşayan ve deprem mağduru olan bireylerin deprem öncesi deneyimleri, deprem sırasındaki çeşitli yaşantıları ve deprem sonrasında hayatta kalma süreçlerine ilişkin çeşitli özelliklerin betimlenmesi;

-Bireylerin belirsiz kayıp durumları, sınır belirsizliği, baş etme tutumları ve psikolojik dayanıklılıklarının belirlenmesi ile belirsiz kayıpla başa çıkmada etkili olan değişkenlerin saptanması;

-Bireylerin baş etme stratejileri ile psikolojik dayanıklılıklarının belirsiz kayıp durumları ile ilişkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.